

gymnasiumnovum

Burgerschap op Gymnasium Novum

november 2022

Burgerschap op Gymnasium Novum, een inventarisatie

Inventarisatie 'burgerschap'	2
Waarom burgerschapsonderwijs?	2
Stagnatie	2
Wat is 'burgerschap' dan?	2
Missie en visie	4
Wat gebeurt er nu op het Novum? Vrijheid en gelijkheid Macht en inspraak Democratische cultuur Identiteit Diversiteit Solidariteit Digitaal samenleven Duurzaamheid Globalisering Technologisch burgerschap Denk- en handelwijzen	4
En verder	33

Inventarisatie 'burgerschap'

De vraag die wordt beantwoord is: wat doet het Gymnasium Novum aan onderwijs dat gekoppeld kan worden aan burgerschap en wat zouden we eventueel, wanneer nodig, meer kunnen doen?

Waarom burgerschapsonderwijs?

De behoefte 'burgerschap' in de samenleving te versterken heeft te maken met de wens tot het vergroten van de sociale cohesie. Dit is een soort 'lijm' die de samenleving bij elkaar houdt. Leden voelen zich onderling betrokken en bij de samenleving als geheel. Burgers en daaruit volgend de overheid maken zich zorgen over het afbrokkelen van de sociale cohesie. Men wijst dan op verharding van het maatschappelijke klimaat, groeiende polarisatie, voortschrijdende individualisering en toenemende diversiteit. (Oser & Veugelers, 2008; Dijkstra, 2012.)

De zorgen leiden ertoe dat in 2005 'burgerschap' werd verankerd in sectorwetten en de kerndoelen voor het primair en voortgezet onderwijs. De doelstellingen ervan zijn breed. Het komt er in het kort op neer dat scholen ervoor moeten zorgen dat burgers over competenties beschikken nodig om mee te doen in een democratische staat. Gesteld wordt dat een individu zich dan zelfstandig beter kan ontplooiën, betere kansen op de arbeidsmarkt heeft en meer mogelijkheden mee te doen met de samenleving. Collectief zorgt het voor meer welvaart en welzijn door meer sociale participatie, meer maatschappelijk vertrouwen en politieke betrokkenheid. (Dijkstra, 2012; Van de Werfhorst, Elffers & Karsten, 2015; Ten Dam, Dijkstra, & Janmaat, 2016.)

Stagnatie

Echter, het burgerschapsonderwijs stagneerde. Redenen die worden genoemd: scholen weten niet wat de competenties bij leerlingen zijn, scholen weten niet welke bijdrage ze aan de verwerving van competenties kunnen leveren en wat effectieve onderwijskenmerken voor de verwerving zijn. Kortom: het is niet duidelijk wat 'burgerschap' precies is en wanneer een school hier op een juiste manier aan bijdraagt. (O.a. Inspectie van het Onderwijs, 2016.)

Wat is 'burgerschap' dan?

'Burgerschap' gaat in essentie over hoe op een goede manier om te gaan met andere mensen: in het 'klein' in relatie met anderen en in het 'groot' binnen de samenleving, zoals in de publieke ruimte, de democratie, de politiek en in relatie tot de overheid. Burgers met verschillende visies op hoe te leven moeten een vreedzame gemeenschap kunnen vormen. (Anke Munniksma c.s., 2017). Kortom: verschillen mogen er zijn, individualisering is oké, maar je moet wel een beetje meedoen en je een beetje weten te gedragen. Gevoelsmatig gaat dit verder (mijns inziens) dan louter je aan de wet houden.

Wanneer je je verdiept in 'burgerschap' stoot je al snel op allerlei ideeën, vooral met een academische achtergrond, over de noodzaak voor burgerschapsonderwijs. Lastiger wordt het wanneer je gewoon concreet wilt weten wat het dan is en wat je als school moet doen. De eerste wetgeving (2006) ging uit van grote vrijheid van scholen, mede vanwege artikel 23 GW: de vrijheid van onderwijs. Daardoor werden er geen normatieve uitgangspunten geformuleerd met als resultaat dat vragen als 'wat is goed burgerschapsonderwijs' en/of 'wie bepaalt wat goed burgerschapsonderwijs is?' onbeantwoord bleven en blijven. Zo ook in de brochure *Burgerschap, meewerken aan het onderwijs van morgen* van de SLO (uitgiftedatum onvermeld). De eerste vraag die de auteurs zichzelf stellen is: wat bedoelen we eigenlijk als we het over 'burgerschap' hebben? Gevolgd door de belofte daar later op terug te komen. Maar het antwoord blijft helaas uit of is te abstract.

Een korte samenvatting van verwachtingen heb ik wel aangetroffen. Het burgerschapsonderwijs op de school moet straks aan de volgende eisen voldoen (Kamerstuk 35352, nr.3 Tweede Kamer der Staten Generaal, 2 december 2019 en/of de VO-Raad, Burgerschap in het VO):

1. het moet doelgericht en samenhangend zijn;
2. het moet kennis van en respect voor de basiswaarden van de democratische rechtsstaat bevorderen;
3. het moet de ontwikkeling van sociale en maatschappelijke competenties bevorderen;
4. het moet plaatsvinden in een schoolcultuur die in overeenstemming is met de basiswaarden van de democratische rechtsstaat, en leerlingen moeten actief oefenen met deze waarden en de spanningen tussen die waarden.

De Inspectie zal naar deze punten gaan kijken. Iedere basis- en middelbare school moet een uitgewerkte visie, een evaluatie van de opbrengsten en een verantwoording in het schoolplan en de schoolgids presenteren. Gezien de onduidelijkheid over wat 'burgerschap' nu eigenlijk is, moet om te kunnen rapporteren over burgerschapsonderwijs 'burgerschap' worden teruggebracht naar de drie uitgangspunten uit de wetgeving. Een andere begrenzing leidt tot giswerk.

Drie overzichten zijn bekeken:

1. de opsomming van Essener in hun tekstboeken 'burgerschap' voor de verschillende MBO-niveaus (Thema's Burgerschap, Essener, 2020). 'Burgerschap' is al jaren een vak op de MBO's;
2. de opsomming van de VO-raad;
3. de opsomming van curriculum.nu.

Er is in eerste instantie een enquête uitgezet op basis van de opsomming van Essener. Probleem was dat het resultaat hiervan maar gedeeltelijk te koppelen viel aan bepaalde vakken en helemaal niet aan een leerjaar. Daarnaast bleek dat docenten veel zaken qua 'burgerschap' bespreken tijdens de mentoruren. Het is onduidelijk of dit heel gestructureerd of op basis van een gedeeld programma gebeurt.

Daarom is op een bijeenkomst met een aantal leraren geprobeerd te beschrijven wat er gebeurt op het gebied van 'burgerschap'. Daar is besloten uit te gaan van de uitgangspunten/leerdoelen van curriculum.nu. Dit geheel is aangevuld met de novumdagen en -banden tot en met het schooljaar 2021-22. Met name deze laatste activiteiten ondersteunen het idee dat het Novum veel aan 'burgerschap' doet.

Missie en visie

Wij willen onze leerlingen opleiden tot zelfbewuste en verantwoordelijke burgers met respect en waardering voor zichzelf, de ander en de maatschappij, die oog hebben voor wat zij zelf kunnen bijdragen en daar uitvoering aan kunnen geven. Het vak burgerschap heeft geen aparte plaats op de lessentabel, maar onderdelen van burgerschapsonderwijs zijn geïntegreerd in het stramien van de school. Op deze manier komen de leerlingen steeds weer de basiswaarden tegen en kunnen zij in een veilige omgeving oefenen met het vormen van hun mening, kanten van hun schoolgenoten leren kennen waar zij zich respectvol toe leren verhouden en leren welke bijdrage zij kunnen leveren. Een paar concrete voorbeelden zijn de verplichte maatschappelijke stage in leerjaar 4, de actieve aanwezigheid van onze GSA (Gender & Sexuality Alliance) in alle leerjaren, en de Novumdag Drama en Democratie. Een compleet overzicht van onze activiteiten op het gebied van burgerschap is verderop in dit stuk te vinden.

De resultaten van onze manier van burgerschapsonderwijs worden gemonitord op verschillende plaatsen: door de gesprekken die de leerlingen met mentoren en elkaar hebben, door informatie op te halen bij leerlingenraad en -parlement, door de resultaten van de maatschappelijke stage en maatschappijleer te bekijken, en het evalueren van de Novumdagen. Docenten worden ondersteund door ruimte te bieden voor maatschappelijke initiatieven zoals deelname aan de Nacht voor de Vluchteling, en gestimuleerd onderdelen van burgerschap een plaats te geven in op de Novumdagen.

Wat gebeurt er nu op het Novum?

De veronderstelling is dat het Novum veel aan 'burgerschap' doet. Maar hoeveel precies? Waarschijnlijk is het een lappendeken aan activiteiten. En dat is gelijk de valkuil: je doet het wel, maar hoe leg je uit wat je doet? En bestaat er een soort samenhang en overzicht?

Hieronder wordt een weergave gegeven van wat wordt gedaan aan 'burgerschap' naar aanleiding van de inventarisatie. Dit gebeurt per onderwerp, eerst door een overzicht in een tabel en daarna een tekstuele toelichting.

1. Vrijheid en gelijkheid

Vrijheid en gelijkheid : Leerlingen reflecteren op het functioneren van de democratische rechtsstaat en de betekenis daarvan in het leven van burgers, en oriënteren zich op basiswaarden en de spanning daartussen.

	1	2	3	4	5	6
Novumdag	Politieke actualiteit: wat speelt er?	Politieke actualiteit: wat speelt er?	Politieke actualiteit: wat speelt er?			
		Het slavernijverdelen van Nederland.				
Novumbanden				Werking van het strafrecht, inclusief aandacht voor de levenslang en de doodstraf.		
				Vergelijking Nederlandse rechtsorde en die van de VS.		
				Actualiteit: de koppeling van de werking van de politiek aan actuele vraagstukken op dat moment.		
Geschiedenis				Democratische revoluties in westerse landen, met aandacht voor staatsburgerschap en de grondrechten en -wet.		
				De opkomst van de belangrijke politiek-maatschappelijke stromingen.		
				De ontwikkeling van de pluriforme en multiculturele samenleving.		
				De opkomst totalitaire ideologieën in de 20e eeuw (hoe, waardoor, gevolgen).		
				Het imperialisme, kolonisatie en dekolonisatie (hoe, werking, gevolgen).		
Aardrijkskunde			Verhoudingen tussen Europese landen onderling. Onderwerpen: migratie, spanningen tussen EU-landen en de uitbreiding			
			Verhouding tussen de EU en de rest van de wereld.			
			Globalisering: is er sprake van winnaars en verliezers? Hoe werkt dat?			
Filosofie				De relatie tussen individualiteit, burgerschap en markt, waarbij het verabsoluteren van individuele vrijheid gezien wordt als bedreiging van de samenleving.		

					Verdeling van welvaart en macht in het kader van gelijkwaardigheid en vrijheid.
Maatschappijleer				Vrijheidsrechten (grondrechten).	
				De beginselen van de rechtsstaat (de rechtsstaat als basis voor democratie).	
				Verdragen waaraan Nederland is gebonden. Politieke spanningen die dit kan oproepen.	
Maatschappijwetenschappen				De leerlingen moeten verklaringen kunnen geven voor sociale (on)gelijkheid vanuit wetenschappelijke paradigma's, maar ook komen de gevolgen ervan aan de orde. Ook moeten bepaalde gebeurtenissen binnen de samenleving gekoppeld kunnen worden aan sociale (on)gelijkheid.	

Leerlingen reflecteren op het functioneren van de democratische rechtsstaat en de betekenis daarvan in het leven van burgers, en oriënteren zich op basiswaarden en de spanning daartussen.

Omdat het verschil tussen reflecteren op het functioneren van en het ontwikkelen van inzicht in de democratische rechtsstaat gevoelsmatig en taalkundig is vast te stellen, maar in de praktijk veel lastiger, lopen deze onderwerpen nogal door elkaar. Hoe dan te koppelen aan enerzijds vrijheid en gelijkheid (het betere begrip gelijkwaardigheid) en anderzijds macht en inspraak is dan ook een ingewikkelde zaak. Bij de eerste twee onderdelen wordt dan ook vooral vastgehouden aan de begrippen vrijheid en gelijkheid enerzijds en macht en inspraak anderzijds. Zonder de pretentie te hebben ze echt uit elkaar te houden.

Bij geschiedenis wordt in de bovenbouw aandacht besteed aan de democratische revoluties in westerse landen. Hierdoor worden er discussies gevoerd over onderwerpen als grondrechten, grondwetten en het staatsburgerschap. Ook wordt aandacht besteed aan de ontwikkeling van de pluriforme en multiculturele samenleving, de opkomst van politiek-maatschappelijke stromingen (denk aan het liberalisme, nationalisme, socialisme, confessionalisme en feminisme), het in praktijk brengen van de totalitaire ideologieën (communisme en fascisme/nationaalsocialisme met als resultaat racisme en discriminatie) die leidden tot genocide, in het bijzonder op de joden. Ook worden vormen van verzet tegen het West-Europese imperialisme en de dekolonisatie behandeld. Deze maakten een einde aan de westerse hegemonie in de wereld. Ten slotte wordt ook aandacht besteed aan de eenwording van Europa.

Aardrijkskunde besteedt in leerjaar drie aandacht aan Europa. Onderwerp van onderzoek zijn de verhoudingen binnen Europa en de verhoudingen tussen Europa en de rest van wereld. Daarbij wordt gekeken naar migratie, spanningen binnen de EU (de Brexit) en de uitbreiding van de EU. Ook de globalisering is een belangrijk onderwerp.

Filosofie wordt als keuzevak gegeven in de leerjaren vier, vijf en zes. Het huidige examenthema (tot en met 2023) bevraagt de relatie tussen individualiteit, burgerschap en markt, waarbij het verabsoluteren van individuele vrijheid gezien wordt als bedreiging van de samenleving. In leerjaar vijf wordt aandacht besteed aan politieke (sociale) filosofie, waarbij de centrale thema's van de verdeling van welvaart en macht in het kader van vrijheid en gelijkwaardigheid worden uitgewerkt.

Maatschappijleer wordt alleen in leerjaar vier gegeven. Vanzelfsprekend komt dit onderwerp uitgebreid aan de orde tijdens de behandeling van de rechtsstaat. Er wordt aandacht besteed aan vrijheidsrechten en plichten die inwoners van Nederland hebben en deze worden gekoppeld aan de grondwet. Daarbij wordt ook ingegaan op de grondbeginselen van de rechtsstaat en de waarden die eraan ten grondslag liggen. Rousseau's *sociaal contract* speelt een belangrijke rol: vrijheid lever je in om veiligheid te verwerven, maar bovenal om het algemeen belang te kunnen dienen. Dat is burgerschap: het besef dat je onderdeel uitmaakt maatschappij waarin een algemeen belang bestaat. En dat in een tijd van *instrumentalisme*.

Belangrijk is ook dat besproken wordt dat gelijkheid hier blijkbaar een soort *streven, een doel*, is, maar ook een politieke keuze: al tientallen jaren wordt Nederland (en alle landen in Europa) eerder minder dan meer gelijk waar het gaat om toegang tot goed onderwijs, vermogens, kansen op een goede woonruimte en gezondheid. Dit is een gevolg van beleid en beleid is weer een gevolg van keuzes die burgers maken in het stemhokje.

De spanning tussen de beginselen (denk aan diverse vrijheidsrechten) komt aan de orde, alsook de manier waarop Nederland aan internationale verdragen op dit gebied is gebonden en hoe het in de wereld staat met de rechtsstaat.

Maatschappijwetenschappen wordt gegeven in de leerjaren vier, vijf en zes. Dit is een keuzevak dat op relatief weinig scholen gekozen kan worden. Het vak laat zich moeilijk vangen in de bovenstaande uitgangspunten. De hoofdonderdelen zijn vorming, binding, verhouding en verandering. Die kunnen natuurlijk op alle onderwerpen worden toegepast. Vrijheid komt in de eindtermen als zodanig niet voor, (ongelijk)heid wel. Daarbij gaat het om sociale (on)gelijkheid binnen en tussen staten. De leerlingen moeten verklaringen kunnen geven vanuit wetenschappelijke paradigma's, maar ook komen de gevolgen ervan aan de orde. Ook moeten bepaalde gebeurtenissen binnen de samenleving gekoppeld kunnen worden aan sociale (on)gelijkheid.

Novumbanden en -dagen

In de onderbouw (leerjaar één tot en met drie) wordt aandacht besteedt aan op dat moment in de maatschappij spelende onderwerpen uit de actualiteit. Deze worden daar waar mogelijk gekoppeld aan de politiek als institutie. Het is uiteraard niet louter gericht op Nederland. Wanneer er in een bepaald land belangrijke zaken spelen wordt hier de aandacht op gericht. Afgelopen jaar onder meer Afghanistan en Duitsland.

In leerjaar twee is er een dag waarop het slavernijverleden centraal staat. Dit onderwerp past bij meer onderwerpen van het burgerschap, maar hier kan het worden genoemd omdat basiswaarden (burgerschap) in het Nederland van deze tijd als vanzelfsprekend ervaren kunnen worden, maar dat niet zijn. Dit fenomeen is zowel tijd- als plaatsgebonden.

In de derde klas waren er ook dagen gepland over de staat en wetten en een gepland bezoek aan een Vredespaleis. Vooralsnog zijn ze niet meer in de planning meegenomen.

In de bovenbouw worden diverse novumbanden gewijd aan het functioneren van de democratische rechtsstaat. In een novumband wordt de rechtsstaat bekeken door de Nederlandse rechtsorde te vergelijken met die van de Amerikaanse en wordt onderzocht hoe het strafrecht werkt (onder andere door het naspelen van rechtszaken). Aan de orde komen ook onderwerpen als de levenslange vrijheidsstraf en de doodstraf.

Daarnaast is er een band met verdieping in de parlementaire democratie. Daarbij wordt bovenal ingespeeld op de actualiteit (wat speelt er op het moment) en dat wordt gekoppeld aan de manier waarop de politiek reageert. Daarbij komt natuurlijk ook de werking aan bod.

2. Macht en inspraak

Macht en inspraak: leerlingen ontwikkelen inzicht in de werking van de democratische rechtsstaat. Ze analyseren maatschappelijke vraagstukken waarin machtsverhoudingen en besluitvormingsprocessen een rol spelen.

	1	2	3	4	5	6
Novumdag	Macht en manipulatie. Actualiteit wordt verbonden aan misleiding, manipulatie en macht.	Macht en manipulatie. Actualiteit wordt verbonden aan misleiding, manipulatie en macht.	Macht en manipulatie. Actualiteit wordt verbonden aan misleiding, manipulatie en macht.			
	Politieke actualiteit: wat speelt er?	Politieke actualiteit: wat speelt er?	Politieke actualiteit: wat speelt er?			
			Project de mens: politieke socialisatie (start patijvorming).			
Novumbanden				Bezoek Tweede Kamer en het Binnenhof.		
Geschiedenis				De ontwikkeling van het wetenschappelijk denken.		
				De ideeën over burgerschap en politiek sinds de oude Griekse stadsstaten.		
				Centralisatie van macht en politiek gekoppeld aan staatsvorming.		
				De toename van democratisering in combinatie van emancipatiebewegingen.		
Aardrijkskunde			De EU: beleid, besluitvorming, instituties en instanties gekoppeld aan beleidsterreinen als landbouw, migratie en veiligheid.			
Filosofie				Machtsvraagstukken bezien vanuit de verhouding individu-staat, gender en rijke en arme landen.		
Maatschappijleer			Wat is macht, hoe verschilt (in)formele macht? Wat zorgt voor macht en waar zit het?			
			Beperkt inspraak zich tot verkiezingen of is er meer dan dat?			
			Wie krijgt waarom z'n zin?			
Maatschappijwetenschappen				Het functioneren van de rechtsstaat door te reflecteren hoe verschillende EU-landen met de rechtsstaat omgaan.		
				Het functioneren en de problemen die worden ondervonden bij het uitvoeren van internationale rechtspraak.		
				Kennen en toepassen van de kernconcepten macht, representativiteit, representatie en democratisering.		
				Macht is een kernconcept. Machtsverhoudingen moeten verklaard kunnen worden aan de hand van wetenschappelijke paradigma's. Bij inspraak zijn representatie en representativiteit de kernconcepten. De leerling leert wat het belang is van deze concepten voor de democratische rechtsstaat en hoe ze bijdragen aan politieke bindingen.		
Anders				Deelname aan het The Hague International Model European Parliament.		

Leerlingen ontwikkelen inzicht in de werking van de democratische rechtsstaat. Ze analyseren maatschappelijke vraagstukken waarin machtsverhoudingen en besluitvormingsprocessen een rol spelen.

Bij geschiedenis wordt in de bovenbouw aandacht besteed aan de ontwikkeling van het wetenschappelijk denken (de verlichting) en het denken over burgerschap en politiek in de Griekse stadsstaat. Andere onderwerpen waar bij geschiedenis dit inzicht wordt versterkt zijn centralisatie van macht en politiek en daardoor de toenemende staatsvorming en later de toenemende democratisering en de daarmee gepaard gaan emancipatiebewegingen.

Bij aardrijkskunde wordt ingezoomd op de werking van de Europese Unie. Daarbij wordt gekeken naar beleid, besluitvorming, instituties en instanties gekoppeld aan beleidsterreinen als landbouw, migratie en veiligheid.

Bij filosofie wordt met name bij het thema politieke filosofie aandacht besteed aan vragen rond macht: individu en staat, gender-based machtsstructuren, rijke landen en arme landen.

Bij maatschappijwetenschappen komt inzicht in de werking van de democratische rechtsstaat zeker aan de orde, maar is de reflectie op het functioneren is van groter belang. De werking van de nationale democratische rechtsstaat en de wijze waarop Europa hiermee omgaat, wordt uiteraard bekeken door continu in te gaan op de actualiteit. De rechtspraak komt ook aan de orde. Vanzelfsprekend de rechtsorde binnen Nederland, maar ook is er aandacht voor het functioneren van de internationale rechtspraak.

Kernconcepten als macht, democratisering, representativiteit (het beleid) en representatie (de mens) maken onderdeel uit van het curriculum van maatschappijwetenschappen.

Macht is een kernconcept. Machtsverhoudingen moeten verklaard kunnen worden aan de hand van wetenschappelijke paradigma's. Bij inspraak zijn representatie en representativiteit de kernconcepten. De leerling leert wat het belang is van deze concepten voor de democratische rechtsstaat en hoe ze bijdragen aan politieke bindingen.

Maatschappijleer is veel meer het vak waarin de vraag *hoe steekt het in elkaar* aan de orde komt. Macht wordt vooral behandeld als de manier waarop deze al dan niet wordt verspreid binnen de politieke orde en tot welk type bestuursvorm dat dan leidt. Aan de orde komt dat macht ook in democratieën een vraagstuk is en dat daarbij het pluriforme karakter van de democratie van groot belang is om te voorkomen dat een democratie een hybride karakter krijgt.

Inspraak is stemmen bij verkiezingen, dat krijgt de leerling mee, maar zeker ook dat er meer manieren zijn om inspraak te hebben. Daarbij wordt uiteraard aandacht besteed aan de enorme achteruitgang in lidmaatschap van politieke partijen, de dalende opkomst bij verkiezingen en dat veel burgers zich pas met politiek gaan bemoeien wanneer ze denken dat er iets gebeurt dat de eigen welvaart beïnvloedt.

Novumbanden -en dagen

In alle jaren van de onderbouw vindt een dag plaats met de focus op misleiding, macht en manipulatie. Op deze dag wordt geprobeerd aan de hand van politieke gebeurtenissen in te gaan op de manier waarop macht, manipulatie en misleiding aan elkaar zijn verbonden. Denk aan het gebruik en misbruik van historische interpretaties voor het legitimeren van politieke besluiten en de manier waarop media daarbij worden ingezet. Dit alles in het kader van machtspolitiek.

In de onderbouw (leerjaar één tot en met drie) wordt aandacht besteedt aan op dat moment in de maatschappij spelende onderwerpen uit de actualiteit. Deze worden daar waar mogelijk gekoppeld aan de politiek als institutie. Het is uiteraard niet louter gericht op Nederland. Wanneer er in een bepaald land belangrijke zaken spelen wordt hier de aandacht op gericht. Afgelopen jaar onder meer Afghanistan en Duitsland.

In de derde klas wordt bij *'project de mens'* begonnen met het oprichten van een politieke partij. Uiteraard is kennis vergaren over de werking van de democratie hieraan gekoppeld.

In de bovenbouw wordt een bezoek gebracht aan de Tweede Kamer met als doel meer kennis over de werking van het parlement. Ook doet het Novum mee aan het Model European Parliament en het The Hague International Model United Nations (THIMUN), oftewel: een nabootsing van de werking van de Verenigde Naties.

3. Democratische cultuur

Democratische cultuur: leerlingen leren hun mening onderbouwd te uiten en anderen daar in discussie, debat of dialoog van te overtuigen. En hoe verschillen van inzicht, waarden, overtuigingen, belangen en emoties niet altijd overbrugd kunnen of hoeven worden.

	1	2	3	4	5	6
Novumdag	Debat en politieke actualiteit.	Debat en politieke actualiteit.	Debat en politieke actualiteit.			
Novumbanden				Debat (hele jaar door)		
				Verdieping parlementaire democratie		
Filosofie				Schrijven van betogen waarbij verschillende kanten van bepaalde maatschappelijke problemen beschreven moeten worden en waarbij meningsvorming plaatsvindt.		
				Logica: formele logica en logica van de formele taal. Doel is het leren om correct (dus niet: overtuigend) te argumenteren.		
Maatschappijleer				Kennis over de parlementaire democratie: GW, waarden, structuur, besluitvorming, verkiezingen enzovoort.		
				Verkiezings simulatie (zelf een partij bedenken en een regering vormen).		
Maatschappijwetenschappen				Democratisering is een kernconcept. De leerling benadert democratisering als een toename van inspraak door de burger en beziet dit als een ontwikkeling binnen westerse samenleving van traditioneel naar modern		
Nederlands				Nederlands: schrijven van betogen waarbij verschillende kanten van bepaalde maatschappelijke problemen beschreven moeten worden en waarbij meningsvorming plaatsvindt. Ook is debat een onderdeel van het SE Nederlands.		
Anders				Deelname aan het College van B&W van Madurodam.		

Leerlingen leren hun mening onderbouwd te uiten en anderen daar in discussie, debat of dialoog van te overtuigen. En hoe verschillen van inzicht, waarden, overtuigingen, belangen en emoties niet altijd overbrugd kunnen of hoeven worden.

Zowel bij geschiedenis, Nederlands en filosofie wordt geleerd betogen te schrijven waarin bepaalde onderwerpen besproken moeten worden door ze vanuit verschillende visies te benaderen en te beschrijven en daarbij toe te werken naar een eigen inzicht en/of mening.

Bij filosofie wordt uitgebreid aandacht besteed aan logica, zowel van de natuurlijke taal als formele logica. Leerlingen leren hier correct te argumenteren (wat overigens niet hetzelfde is als overtuigend argumenteren).

Op het Novum wordt -mogen we toch wel stellen- veel aandacht besteed aan debat. In de onderbouw kunnen leerlingen zich opgeven voor een wekelijks debat. Inmiddels doen daar tussen de twintig en dertig leerlingen wekelijks aan mee. In de bovenbouw wordt het hele jaar een novumband aangeboden waarvoor leerlingen zich kunnen inschrijven. Er wordt altijd gedebatteerd over actuele serieuze zaken én over een ludieke stelling volgens het 360 graden model, waarbij twee keer van 'verdedigingskant' wordt gewisseld.

Los hiervan heeft het Novum een debatteam. Hieraan doen circa twintig leerlingen mee uit de bovenbouw. Om de deelnemers te motiveren wordt ook meegedaan aan wedstrijden. Denk aan de *Op Weg naar het Lagerhuis* competitie en het *NK schooldebatteren*.

Debatteren is op meerdere vlakken leerzaam. Geleerd wordt te spreken in het openbaar, te argumenteren, je in te leven in de diverse standpunten rondom maatschappelijke kwesties en bijvoorbeeld het leren onderzoeken van bepaalde onderwerpen. Want hoe meer je kijkt op een bepaald onderwerp, hoe sterker je staat in het debat. Winnen of verliezen bij debat is een middel. Het doel is altijd het onderzoeken van de problematiek. Leerlingen merken hierdoor dat maatschappelijke problemen lastig zijn aan te pakken doordat verschillende belangen afgewogen moeten worden en ook overeenstemming bereikt moet worden over wat een probleem precies behelst en vervolgens over het beste antwoord. En dat dat antwoord zelden het meest logische of 'technisch' beste antwoord is. In een democratie hebben we het meestal over het meest haalbare antwoord: die met het meeste draagvlak en dat wordt vaak bepaald door langdurige tendensen in de politieke voorkeuren van de bevolking.

Democratisering is bij maatschappijwetenschappen een kernconcept. De leerling benadert democratisering als een toename van inspraak door de burger en beziet dit als een ontwikkeling binnen westerse samenleving van traditioneel naar modern.

Minimum

Ieder jaar wordt er een *Model United Nations* conferentie gehouden op onze school. De conferentie heet *Minimum*, wat zoveel betekent als 'kleine Model United Nations'. Leerlingen van Gymnasium Novum uit de derde klas en hoger kunnen zelf deelnemen aan de conferentie. In het Engels, want dat is de voertaal van de conferentie. Het doel van deze eendaagse conferentie is leerlingen met weinig MUN-ervaring de gelegenheid geven hun vaardigheden te oefenen. Naast leerlingen van Novum nemen hier bijna driehonderd leerlingen van zo'n 28 scholen uit Nederland, België en Engeland aan deel.

Gemeenteraad Madurodam

Het College van B&W van *Madurodam* is een heel speciaal college. Het bestaat uit tien leerlingen van tien verschillende Haagse scholen en het Novum is hier één van. Als wethouder heb je een

bijzondere taak: je mag namens het *Madurodam Kinderfonds* geld schenken aan goede doelen, die je krijgt toegewezen. Voorafgaand aan de vergaderingen bezoek je met een groepje het goede doel en vervolgens geef je in de vergadering een advies over het bedrag dat jullie zouden willen schenken.

In het schooljaar heb je vijf vergaderingen die tijdens schooldagen plaatsvinden van 10.00 uur tot 13.00 uur in Madurodam. Daarnaast krijg je verschillende masterclasses, die je voorbereiden op de taken die je als wethouder of burgemeester krijgt. Ook mag je meerdere keren aanwezig zijn bij evenementen in Madurodam als vertegenwoordiger van Madurodam. Dit zijn bijvoorbeeld de *Nationale Heldendag*, de *Nationale Kinderherdenking* op 4 mei en de *Young Impact Celebration* in Ahoy. Ook ga je drie dagen op excursie naar concentratiekamp Dachau, waar George Maduro, de naamgever van Madurodam, is overleden. Dit is heel indrukwekkend en leerzaam.

Bij maatschappijleer wordt een volledige periode besteed aan de parlementaire democratie. De eindtermen daarvoor zijn als volgt beschreven. De kandidaat kan:

- voorbeelden van politieke rechten die inwoners van Nederland hebben en deze herleiden tot artikelen in de Grondwet;
- de waarden noemen die aan democratie ten grondslag liggen;
- de structuur van de representatieve democratie in Nederland uitleggen op gemeentelijk, provinciaal, landelijk niveau;
- de structuur van de vertegenwoordiging op EU-niveau uitleggen.
- de fasen in het proces van politieke besluitvorming op gemeentelijk, provinciaal en nationaal niveau beschrijven;
- het verschil beschrijven tussen een parlementair stelsel en een presidentieel stelsel; alsmede tussen een meerderheidsstelsel en een stelsel van evenredige vertegenwoordiging;
- de rol van massamedia bij politieke besluitvorming beschrijven;
- aangeven welke factoren de politieke participatie van burgers beïnvloeden en waarom niet een ieder van zijn of haar politieke rechten gebruik maakt;
- uitleggen dat er spanning bestaat tussen representatie en representativiteit;
- dilemma's herkennen, die samenhangen met de uitgangspunten van de democratie en de hoofdlijnen van de politieke discussie hierover weergeven.
- aangeven welke gevolgen de vorming van de Europese Unie heeft voor de politieke rechten van de Europese burger.

Onderdeel van deze periode is een verkiezingssimulatie. De leerlingen richten dan hun eigen politieke partij op. Voor zover dat lukt worden ook verkiezingen gehouden en per klas gepoogd een coalitie te vormen.

4. Identiteit

Identiteit: leerlingen verkennen hun ambities en toekomstverwachtingen. Ze onderzoeken met welke groep(en) ze zich verbonden voelen en waarom. Ze leren over spanningen tussen identiteitsaspecten.

De visie van het Novum op seksualiteit luidt: 'we willen een school zijn die leerlingen een positieve kijk op seksualiteit geeft, weerbaar maakt en waarden en normen bijbrengt, zodat zij (later) verantwoorde keuzes maken in relaties en seksualiteit.' (Verder uitgewerkt in het tekstgedeelte.)

	1	2	3	4	5	6
Novumdag						
Novumbanden						
Biologie		Acht weken twee keer per week op verschillende manieren aandacht voor seksualiteit. Denk aan relatievorming, anticonceptie et cetera.	Verdere uitwerking van het thema seksualiteit en relatie. Voorlichting op school door het COC			
Aardrijkskunde						
Filosofie						
Maatschappijwetenschappen				Identiteit is een kernconcept. Leerlingen leren dat er een persoonlijke, sociale en collectieve identiteit bestaat, dat daar spanningen tussen bestaan en wat het betekent voor jij als onderdeel van een maatschappij.		
Maatschappijleer				De leerling moet aan kunnen geven welke gevolgen Europese integratie heeft voor de Nederlandse cultuur en identiteit. Het socialisatieproces: hoe wordt je wie je bent?		
Anders	Jaarlijks de Parse Vrijdag en 'coming out day'.					
			LOB: zelfportret ontwikkelen, keuzebegeleidingslessen en bezoek TU Delft	Tutor begeleidt leerlingen op persoonlijk vlak, waaronder ideeën over de studiekeuze.		
				Maatschappelijke stage: opkomen voor jezelf, verantwoordelijkheid nemen.		

Leerlingen verkennen hun ambities en toekomstverwachtingen. Ze onderzoeken met welke groep(en) ze zich verbonden voelen en waarom. Ze leren over spanningen tussen identiteitsaspecten.

Relaties en seksualiteit

De visie op seksualiteit luidt: 'we willen een school zijn die leerlingen een positieve kijk op seksualiteit geeft, weerbaar maakt en waarden en normen bijbrengt, zodat zij (later) verantwoorde keuzes maken in relaties en seksualiteit.'

Onder 'verantwoord' verstaan het Novum:

- Veilig;
- rekening houden met grenzen van de ander;
- eigen keuze in vrijheid;
- respect;
- gelijkwaardigheid;
- prettig en gewenst contact;
- voorkomen van grensoverschrijding.

In het tweede leerjaar komt dit thema acht weken lang twee keer per week terug in de biologielessen. Daarnaast is er een vragenbox waar leerlingen anoniem vragen kunnen stellen over seksualiteit. Er is een anticonceptiekoffer als hulpmiddel om leerlingen bekend te maken met verschillende anticonceptie. Ten slotte wordt er tijdens biologie aandacht besteed aan relatievorming.

Dat laatste gebeurt ook in het derde leerjaar. In dat leerjaar worden ook spiekboekjes over relatie en seksualiteit uitgedeeld en besproken en komt het COC op school om diversiteit te bespreken.

In leerjaar vier wordt er aandacht besteed aan de wijze waarop je grenzen op het gebied van seksualiteit aan kunt geven en wordt er voorlichting gegeven aan (in goed Nederlands) gender en consent.

Het Novum organiseert jaarlijks Paarse Vrijdag en de 'coming out day'.

Thema toekomstverwachtingen en ambities

Vanuit het decanaat wordt de loopbaanoriëntatie en begeleiding (LOB) vormgegeven. LOB raakt de kern van waar het onderwijs op het Novum om draait: zorgen dat onze leerlingen als zelfbewuste individuen een plek vinden in de wereld van leren en werken die bij hun talenten en ambities past. LOB wil daarom bijdragen aan het proces van persoonsontwikkeling en dat vraagt om leren reflecteren op wie je bent en wat je wilt zijn in de context van je omgeving en vanuit zelfvertrouwen. We willen de leerling laten nadenken over zijn talenten in relatie tot zijn toekomst. Door actief bezig te zijn en na te denken over talenten, belangstelling en vaardigheden in het kader van de verdere loopbaan krijgt de leerling een beter inzicht in deze talenten en kan de leerling een beter gefundeerde keuze maken voor een passend vakkenpakket en een passende vervolgopleiding.

Een van de speerpunten om dit te bereiken is het stimuleren van eigen initiatief. De focus van LOB ligt dan ook op het bevorderen van zelfsturing, zelfredzaamheid en zelfverantwoordelijkheid. Het ontwikkelen van de vijf loopbaancompetenties vormt daarbij het uitgangspunt met als kernvragen: wat kan ik, hoe kan ik dat doen, wat wil ik, wie kan mij daarbij helpen en waar kan ik dat doen. Deze vragen helpen leerlingen te reflecteren op ervaringen die hij binnen en buiten de school opdoet die belangrijk zijn voor zijn loopbaanoriëntatie.

In het derde leerjaar wordt gewerkt aan een 'zelfportret', worden keuzebegeleidingslessen verzorgd en wordt er een bezoek gebracht aan de Technische Universiteit in Delft.

In het vierde leerjaar vindt er een dag plaats waarop aandacht wordt besteed aan LOB.

In de volledige bovenbouw bespreken leerlingen hun ideeën over hun studiekeuze met de tutor. De tutor is op het Novum een leraar die vanaf de vierde tot en met de zesde klas leerlingen ondersteunt met hun voortgang -op alle vlakken.

Novumdagen

In de leerjaren één tot en met drie is er een novumdag met als thema 'laat jezelf zien'. Op deze dagen komen vragen als wie ben ik, waar sta ik nu, waar wil ik heen aan de orde. In leerjaar drie wordt het thema identiteit expliciet onderzocht: wat is identiteit, waar komt je identiteit vandaan, wat betekent identiteit voor je, wat is de rol van identiteit in groepsvorming?

Identiteit bij maatschappijvakken

Identiteit is een kernconcept bij maatschappijwetenschappen. Identiteit wordt bij maatschappijwetenschappen gedefinieerd als het beeld dat iemand van zichzelf heeft, dat hij uitdraagt en anderen voorhoudt en dat hij als kenmerkend en blijvend beschouwd voor zijn eigen persoon en dat is afgeleid van zijn perceptie over groepen waar hij/zij juist wel of niet deel van uitmaakt. Dit heeft derhalve drie lagen: persoonlijk, sociaal en collectief. De bedoeling is dat leerlingen in tekst en beeld kunnen inzien dat identiteit een rol speelt bij hoe mensen zich tot een maatschappij verhouden.

Bij maatschappijleer komt identiteit aan de orde bij het onderzoeken van het socialisatieproces. Daarnaast moet de leerling moeten aan kunnen geven welke gevolgen Europese integratie heeft voor de Nederlandse cultuur en identiteit.

5. Diversiteit

Diversiteit: leerlingen verkennen de diverse samenleving in Nederland in de context van een globaliserende wereld; met aandacht voor levensbeschouwelijke stromingen, waarden en overtuigingen.

	1	2	3	4	5	6
Novumdag		De drie monotheïstische godsdiensten.				
RCS			Religieuze en culturele verschillen in de samenleving.			
Aardrijkskunde			De bevolkingssamenstelling en veranderingen daarin, demografische ontwikkelingen, migratie en gevolgen van globalisering.			
Maatschappijleer				De pluriforme samenleving: migratie, verschillen tussen culturen.		
				Oprichten van een politieke partij geeft inzicht in verschillen in een samenleving.		
Maatschappijwetenschappen				Vorming: socialisatie (acculturatie), identiteitsvraagstukken, cultuur. Verhouding: sociale ongelijkheid, conflict en samenwerking. Binding: sociale cohesie, groepsvorming en cultuur.		
Aardrijkskunde				Globalisering, culturele verschillen, migratie		Onderzoek naar gevolgen migratie voor volkswijken
Geschiedenis				De monotheïstische godsdiensten		
				Vraagstukken rond racisme		

Leerlingen verkennen de diverse samenleving in Nederland in de context van een globaliserende wereld; met aandacht voor levensbeschouwelijke stromingen, waarden en overtuigingen.

Novumdagen

In leerjaar twee en drie wordt aandacht besteed aan de drie grote monotheïstische godsdiensten.

Onderbouw

In leerjaar drie wordt ook bij RCS aandacht besteed aan het bestaan van religieuze en culturele verschillen tussen mensen. Bij aardrijkskunde wordt aandacht besteed aan de bevolkingssamenstelling, demografische ontwikkelingen, migratie en de gevolgen van globalisering.

Bovenbouw

Bij maatschappijleer wordt de multiculturele samenleving behandeld. Dit heeft als belangrijkste onderwerpen migratie en verschillen tussen culturen. Ook het zelf bedenken van een politieke partij, waarbij allerlei stromingen en overtuiging worden verwerkt in praktische politieke uitgangspunten, zorgt voor aandacht voor de diversiteit van de samenleving.

Bij maatschappijwetenschappen komt diversiteit op meerdere manieren aan de orde. Zo wordt bij het hoofdonderwerp *vorming* aandacht besteed aan socialisatie (acculturatie), identiteitsvraagstukken en cultuur. Bij het hoofdonderwerp *verhouding* is aandacht voor sociale ongelijkheid en conflict versus samenwerking. Bij het hoofdonderwerp *binding* sociale cohesie, groepsvorming een ook weer (uiteeraard) over cultuur. Heel kort: vorming gaat over hoe word je wie je bent, verhouding gaat over hoe verschillende groepen zich tot elkaar verhouden en binding over wat mensen in een samenleving (nog) met elkaar bindt. Er is nog een vierde hoofdonderwerp (of zoals het vak het zelf noemt: hoofdconcepten), namelijk verandering. Hierbij zijn wat betreft diversiteit vooral de onderdelen individualisering en globalisering (dit laatste is een apart onderwerp) van groot belang.

Globalisering komt ook aan de orde bij aardrijkskunde. Er wordt in leerjaar vier gekeken naar culturele verschillen en naar migratie. In leerjaar zes wordt een onderzoek gedaan naar de gevolgen van migratie en globalisering voor een 'volkswijk' in Den Haag. Denk aan het Laakkwartier of de Schilderswijk. Het doel is het in kaart brengen van de problemen en het bedenken van oplossingen.

Bij geschiedenis wordt in de bovenbouw aandacht besteed aan de verspreiding van de monotheïstische godsdiensten en zowel in leerjaar vier als vijf aan racisme.

6. Solidariteit

Solidariteit: (veel raakvlakken met identiteit): leerlingen ontwikkelen inzicht in vraagstukken rond in- en uitsluiting, rechtvaardigheid en solidariteit, en hoe daarop te handelen. Ze herkennen het gelijkheidsbeginsel uit artikel 1 van de grondwet en passen het toe.

	1	2	3	4	5	6
Aardrijkskunde			Onderzoek naar kansenongelijkheid en tegenstellingen (denk aan platteland versus stad, afkomst, generaties, inkomen, vermogen) en de gevolgen hiervan.			
Maatschappijleer				Het onderdeel verzorgingsstaat: de manier waarop deze verandert, de kenmerken, de sociale grondrechten, de inrichting, politieke opvattingen, de relatie met sociale ongelijkheid, internationale vergelijkingen.		
				Het onderdeel pluriforme samenleving: afkomst en kansen, gevolgen voor sociale cohesie, de positie van migranten binnen de EU.		
Anders				Maatschappelijke stage: samenwerken, andere mensen helpen, zorgen voor je omgeving en naasten		

Leerlingen ontwikkelen inzicht in vraagstukken rond in- en uitsluiting, rechtvaardigheid en solidariteit, en hoe daarop te handelen. Ze herkennen het gelijkheidsbeginsel uit artikel 1 van de grondwet en passen het toe.

Solidariteit kan opgevat worden als het bewustzijn van saamhorigheid en de bereidheid de consequenties daarvan te dragen (Van Dale). Bij maatschappijleer gaat het om de bereidheid tot het delen van risico's als samenleving. En omdat we dat vaak niet vrijwillig doen, is de overheid nodig als regisseur. Inderdaad kan op z'n minst worden vastgesteld dat hier sprake is van enige erosie. De hier bedoelde solidariteit betreft niet het begrip gelijkheid, maar gelijkwaardigheid. Zoals uit de omschrijving blijkt gaat het dus niet om sociale verschillen (denk aan de artikelen 19 tot en met 23 van de grondwet), maar om verschillen in identiteit.

Ogenschijnlijk lijkt het dat het Novum hier niet heel veel aan doet, maar graag verwijs ik dan naar punt vier, identiteit. Bij de inventarisatie blijkt dat bij aardrijkskunde wordt benoemd dat er tegenstellingen zijn, denk bijvoorbeeld aan kansen op de woningmarkt en in hoeverre allerlei andere verschillen effect hebben op kansenongelijkheid. Dit gebeurt zowel in de derde klas als in de bovenbouw. Het gaat dan om verschillen tussen allerlei groepen: platteland versus stad, afkomst, generaties en dergelijke.

Bij maatschappijleer komt dit onderdeel ruimschoots aan de orde bij de pluriforme samenleving. Het thema verzorgingsstaat wordt ook behandeld, maar dat staat vooral in het teken van de veranderingen. Het onderwerp staat nog als verzorgingsstaat in de eindtermen. Inmiddels wordt namelijk de term participatiesamenleving gebruikt, wat erop neerkomt dat de burger zelf meer moet zorgen voor zijn welzijn en welvaart. Onder druk van de globalisering en vergrijzing is de verzorgingsstaat een vraagstuk geworden. Denk daarbij aan de steeds duurder wordende gezondheidszorg, de verhouding tussen recht op sociale ondersteuning en het meebetalen, de manier waarop de belastingdruk is verdeeld (arbeid versus kapitaal), de belastingmoraal, de stagnerende reële inkomens, enzovoort.

Ten slotte de maatschappelijke stage. Misschien past deze activiteit onder meerdere kopjes. Om vrijwilligerswerk onder de aandacht te brengen vervullen de leerlingen in het vierde leerjaar een maatschappelijke stage. De bedoeling is dat de leerlingen vier dagen vrijwilligerswerk verrichten. Aan deze activiteit zijn diverse leerdoelen gekoppeld.

7. Digitaal samenleven

Digitaal samenleven: leerlingen ontwikkelen inzicht in het eigen mediagebruik en dat van de ander. Ze leren dat media invloed hebben op het sociale en politieke leven en op welke wijze. Ze onderzoeken de betrouwbaarheid van

	1	2	3	4	5	6
Novumbanden		Clickbeet: over de manier waarop de digitale wereld je aandacht diamt.				
		Macht, manipulatie, misleiding: over framing en propaganda. Hoe				
			Pesten: ook aandacht voor pesten via de sociale media.			
Novumuren				Propaganda: hoe gebruiken totale staten de media voor het		
Geschiedenis				De rol van moderne propaganda- en communicatiemiddelen en vormen van massa-organisatie.		
Maatschappijleer				M.b.v ICT informatie verwerven en verwerken en beredeneerd conclusies trekken, waarbij de bronnen beoordeeld moeten worden op bruikbaarheid.		
				Aandacht voor objectiviteit, selectieve waarneming en het verdraaien van feiten.		
Maatschappijwetenschappen				Informatievaardigheden: benodigde informatie verwerven en selecteren uit digitale en niet-digitale bronnen, informatie verwerken en daaruit beredeneerde conclusies trekken, de resultaten van een leeractiviteit beschrijven en presenteren.		
				Onderzoeksvaardigheden: onderzoeksresultaten beoordelen op betrouwbaarheid, validiteit en representativiteit, een eenvoudig onderzoek opzetten en uitvoeren over een concreet maatschappelijk verschijnsel, basiskennis over statistiek toepassen.		
				Welke rol speelt de media in politieke processen?		
				Welke rol speelt de media in het socialisatieproces?		
Anders	Op diverse manieren tijdens alle bijeenkomsten aanleren van ICT-vaardigheden tijdens novumdagen en reguliere lessen.					

Leerlingen ontwikkelen inzicht in het eigen mediagebruik en dat van de ander. Ze leren dat media invloed hebben op het sociale en politieke leven en op welke wijze. Ze onderzoeken de betrouwbaarheid van bronnen.

Onderbouw

In de eerste klas wordt direct begonnen met ict-vaardigheden waarbij de eerste stappen worden gezet op het gebied van mediagebruik.

Leerjaar twee en drie hebben een novumdag waarbij aandacht wordt gegeven aan macht, manipulatie en misleiding. Centraal staan *framing* en propaganda. Uitgangspunt is het behandelen van een actualiteit en daarbij onderzoeken dat media op allerlei manieren in worden gezet om te informeren, maar ook om juist een verkeerd beeld te schetsen van de werkelijkheid.

Een derde novumdag in de onderbouw is de dag tegen pesten. Uiteraard staat dit voor een groot deel in het teken van digitaal samenleven, omdat pesten via sociale media uiteraard een belangrijk probleem is geworden. Dit past bij de invloed van media op het sociale leven.

Bovenbouw

In de bovenbouw wordt bij de novumband propaganda onderzocht op welke wijze totalitaire staten propaganda gebruiken om hun positie te behouden en te verstevigen. Geschiedenis heeft in de bovenbouw veel aandacht voor de rol van moderne propaganda- communicatiemiddelen en vormen van massaorganisatie.

Bij maatschappijwetenschappen wordt tijdens diverse onderzoeken geoefend in het verzamelen, beoordelen en gebruiken van bronnen. Vanzelfsprekend is er ook aandacht voor de rol die media spelen bij het socialisatieproces en ook voor de rol van media in de politiek en dat in verschillende politieke stelsels.

De inleiding van maatschappijleer wordt onder het kopje 'kennis van zaken' ingegaan op de betrouwbaarheid van informatie. Aandacht wordt besteed aan objectiviteit, selectieve waarneming, het verdraaien van feiten, vooroordelen en stereotyperingen en de manier waarop de media ons beïnvloedt.

Het beoordelen van bronnen is uiteraard bij geschiedenis in alle leerjaren een onderwerp waar aandacht aan wordt besteed.

8. Duurzaamheid

Duurzaamheid: Leerlingen leren over de spanningen tussen de waarden en belangen die verbonden zijn met People Planet Prosperity en die invloed hebben op de leefomgeving dichtbij en veraf, nu en later, en daarbij kritisch te zijn op eigen keuzes.

	1	2	3	4	5	6
Economie			De plek van milieu- en duurzaamheidsvraagstukken in de economie.	Wat is een circulaire economie? Wat zijn maatschappelijke kosten van produceren en consumeren? \		
				Deelname aan de conferentie 'circulaire economie'.		
Aardrijkskunde	Milieugeografie en -problemen: hoe wordt het milieu aangetast? Wat is milieuvervuiling? Wat is uitputting? Probleemanalyse en oplossingsideeën. Aandachtspunten o.m.: landbouwbeleid,			Focus op klimaatvraagstukken en dan met name op de vraag wat de menselijke invloed is op het klimaat.		
Novumdagen	Duurzaamheidsdag: vraagstukken rond klimaat-, duurzaamheids- en milieu. Denk aan waterbeheer, gebruik van plastic en vervuiling.					
Novumuren	Het wereldvoedselprobleem.					
Anders	Op het Novum bestaat de actiegroep Novum Duurzaam. Betrokken Novummers, leerlingen en personeel zetten zich voor duurzaamheid. Wij streven naar een school waar medewerkers, leerlingen, gebouw, organisatie, curriculum en de schoolomgeving, elkaar versterken om als Novum actief betrokken te zijn bij duurzaamheidsvraagstukken rond klimaat, energie, biodiversiteit, voeding en gezondheid. Een uitgebreide uitleg staat in het tekstgedeelte.					

Leerlingen leren over de spanningen tussen de waarden en belangen die verbonden zijn met People Planet Prosperity en die invloed hebben op de leefomgeving dichtbij en veraf, nu en later, en daarbij kritisch te zijn op eigen keuzes.

Op het Novum bestaat de actiegroep *Novum Duurzaam*. Betrokken Novummers, leerlingen en personeel zetten zich voor duurzaamheid. Wij streven naar een school waar medewerkers, leerlingen, gebouw, organisatie, curriculum en de schoolomgeving, elkaar versterken om als Novum actief betrokken te zijn bij duurzaamheidsvraagstukken rond klimaat, energie, biodiversiteit, voeding en gezondheid.

Dit willen we bereiken door:

- bestaande initiatieven bundelen en over te communiceren naar leerlingen, medewerkers, ouders en de politiek;
- bewustwording bij leerlingen en personeel te vergroten;
- kritisch te kijken ons gebouw en ons gedrag;
- actiebereidheid van leerlingen te faciliteren voor deelname aan klimaatacties
- er voor te zorgen dat duurzaamheidsvraagstukken een structureel onderdeel worden van ons onderwijs.

Activiteiten van onze actiegroep:

- Novum is lid van de stichting 'Leren voor Morgen';
- ons schoolplein is 'vergroend';
- onze leerlingen mogen onder voorwaarden deelnemen aan klimaatmanifestaties;
- er worden door onze leerlingen zonnepanelen gelegd op de fietsenstalling.

Economie

In leerjaar drie: een duurzame economie houdt rekening met maatschappelijke en milieuaspecten om zo te beantwoorden aan de behoeften van vandaag, zonder toekomstige generaties te beletten aan hun eigen behoeften te voldoen. Iedereen, consumenten, ondernemingen of openbare instellingen kunnen hieraan bijdragen.

Bovenbouw: aandacht voor circulaire economie, externe effecten en maatschappelijke kosten van produceren en consumeren, alsmede duurzaam ondernemen.

Daarnaast wordt deelgenomen aan de conferentie: 'circulaire economie'.

Aardrijkskunde

In alle onderbouw wordt aandacht besteed aan milieugeografie en milieuproblemen. De onderwerpen zijn aantasting van het milieu, milieuvervuiling en uitputting van de aarde.

De problemen worden geanalyseerd en er wordt nagedacht over oplossingen. Onderwerpen van aandacht zijn de landbouw, het bodemgebruik, de invloed van het Europees landbouwbeleid en de het gebruik van natuurlijke hulpbronnen.

In de bovenbouw wordt er gefocust op het klimaatvraagstuk. Denk bijvoorbeeld aan menselijke invloed versus natuurlijke invloed op het klimaat. Daar gaat vaak het politieke debat ook over. Belangrijke onderwerpen in de bovenbouw zijn de bodemkwaliteit, natuurlijke landschappen en het menselijk gebruik ervan, bodemdegradatie. Enzovoort.

Novumdagen

Tijdens novumdagen wordt in leerjaar twee aandacht besteed aan duurzaam toerisme en in leerjaar drie aan het vraagstuk hoe voeden we tien miljard mensen in 2050?

Daarnaast wordt voor alle leerjaren, met uitzondering van het eerste leerjaar, een duurzaamheidsdag georganiseerd. De aandachtspunten worden jaarlijks opnieuw geformuleerd, maar het doel is leerlingen kennis bijbrengen over de vraagstukken rond klimaat-, duurzaamheids- en milieu. Denk aan waterbeheer, gebruik van plastic en vervuiling.

Als novumuren

In de bovenbouw is er in leerjaar vier aandacht voor het wereldvoedselprobleem.

9. Globalisering

Globalisering: leerlingen ontwikkelen inzicht in de verwevenheid en onderlinge afhankelijkheid van landen en gebieden, migratie en verdelingsvraagstukken; de rol van de EU en VN en hun eigen mogelijk invloed.

	1	2	3	4	5	6
Aardrijkskunde		De module globalisering. Wat is het? Hoe werkt het? O.m. bezoek aan de Rotterdamse haven en de Maasvlakte.		De module verschillende culturen in de wereld.		
				De ontstaansgeschiedenis van globalisering en daarbij behorende transportsystemen, handelstromen, -conflicten en -verdragen.		
				Wat is en doet de Wereld Handels Organisatie?		
				Wat zijn de voor- en nadelen van globalisering? Denk aan de winnaars en de verliezers van de globalisering.		
Economie			D.m.v. allerlei kerdoelen komt globalisering aan de orde. Zie het tekstgedeelte.			
Maatschappij- wetenschappen				De leerlingen moeten kunnen beschrijven hoe staatsvorming, democratisering en globalisering beschouwd kunnen worden als typerend voor de ontwikkeling van westerse samenlevingen van		
Maatschappijleer				Door globalisering verandert de arbeidsmarkt en raken mensen wereldwijd steeds meer verbonden.		
				Globalisering heeft leuke, maar ook minder leuke gevolgen. Hoe zit dat?		

Leerlingen ontwikkelen inzicht in de verwevenheid en onderlinge afhankelijkheid van landen en gebieden, migratie en verdelingsvraagstukken; de rol van de EU en VN en hun eigen mogelijk invloed.

In leerjaar twee wordt bij aardrijkskunde de module globalisering behandeld. Een onderdeel hiervan is bijvoorbeeld een bezoek aan de Rotterdamse haven en de Maasvlakte. In leerjaar vier wordt de module verschillende culturele werelden behandeld en verder ook de ontstaansgeschiedenis van globalisering, transportsystemen, handelsstromen, handelsconflicten en -verdragen. Er is aandacht voor de Wereld Handels Organisatie en de voor- en nadelen van globalisering. Denk aan de winnaars en de verliezers van de globalisering.

Bij het vak economie zijn met betrekking tot globalisering in leerjaar drie voor alle leerlingen de volgende kerndoelen geformuleerd:

- je begrijpt dat samenwerken en onderhandelen meer oplevert voor partijen dan te vertrouwen op het nastreven van eigenbelang;
- je kunt in verschillende situaties het eigen belang afzetten tegen het algemeen belang en hoe dit kan leiden tot belangenverstremming;
- je kunt beschrijven dat geld alleen (BBP) een beperkte maat voor de welvaart is -rekening houdend met:
 - eng versus ruim welvaartsbegrip;
 - de rol en omvang van de informele sector;
 - Human Development Index en groen BBP (inclusief externe effecten);
- je kan uitleggen waarom Nederland onderdeel uitmaakt van de Europese Unie en het soms lastig is om op economisch gebied samen te werken.

Maatschappijwetenschappen in de bovenbouw kent het kernconcept globalisering. Het valt onder het hoofdconcept verandering. De leerlingen moeten kunnen beschrijven hoe staatsvorming, democratisering en globalisering beschouwd kunnen worden als typerend voor de ontwikkeling van westerse samenlevingen van traditioneel naar modern.

Bij maatschappijleer komt globalisering aan de orde bij het thema pluriforme samenleving en de verzorgingsstaat. Daarbij gaat het om het steeds meer wereldwijd verbonden raken van mensen en de gevolgen van globalisering voor de arbeidsmarkt en de verzorgingsstaat. Belangrijk punt daarbij is inzicht in het feit dat de globalisering leuke, maar ook minder leuke gevolgen heeft. Denk aan duurzaamheidsproblemen en ongelijkheid.

Op het Novum zullen we vooral stil moeten staan bij het besef dat globalisering zorgt voor winnaars en verliezers. Het blijkt een belangrijke veroorzaker van groeiende sociale ongelijkheid.

10. Technologisch burgerschap

Technologisch burgerschap : leerlingen leren vraagstukken rond technologie te analyseren en er een mening over vormen. Ze zijn zich bewust van de invloed van technologische ontwikkelingen op hun eigen leven, dat van anderen, op politiek en

	4	5	6
Maatschappij-wetenschappen		De leerlingen lezen delen van 21 lessons for the 21st century van Harari. Daarmee verdiepen ze zich in vraagstukken die technologische ontwikkelingen voor de maatschappij oproepen.	
		Rationalisering is een kernconcept. Dit gaat over wetenschappelijke en technologische voortuitgang.	
Maatschappijleer	De gevolgen van technologische veranderingen voor de arbeidsmarkt.		
Filosofie	Behandeld worden biotechnologie, kunstmatige intelligentie en de neurologisch geïnformeerde blik op de geest.		

Leerlingen leren vraagstukken rond technologie te analyseren en er een mening over vormen. Ze zijn zich bewust van de invloed van technologische ontwikkelingen op hun eigen leven, dat van anderen, op politiek en samenleving.

Om met de deur in huis te vallen: hier valt nog winst te boeken. Dit kan zeker ook te maken hebben met kennis van zaken over de technologische ontwikkelingen in brede zin. Bij filosofie wordt structureel aandacht besteed aan dit onderwerp.

Bij filosofie staan Biotechnologie, Kunstmatige Intelligentie en de neurologisch geïnformeerde blik op de geest op het programma. Leerlingen komen hierbij in aanraking met enkele technologische ontwikkelingen die de samenleving verregaand beïnvloeden en fundamentele vragen oproepen.

Bij maatschappijwetenschappen wordt aandacht besteed aan vraagstukken rondom de ontwikkeling van technologie aan de hand van Harari's *21st Lessons for the 21st Century*, maar dit kan beter worden geïmplementeerd als echt onderdeel van de stof.

Daarnaast is rationalisering een kernconcept. Leerlingen leren in te zien dat rationalisering typerend is voor de ontwikkeling van westerse samenlevingen van traditioneel naar modern.

Bij maatschappijleer is aandacht voor de gevolgen van technologische ontwikkelingen voor de arbeidsmarkt.

Daarnaast is het verschil tussen dit onderwerp en het digitaal samenleven niet helemaal duidelijk. Veel van wat wij onder technologie verstaan valt onder sociale media. Maar technologie gaat natuurlijk veel verder dan dat.

11. Denk- en handelwijzen

Denk- en handelwijzen : leerlingen leren kritisch denken, ethisch redeneren, communiceren en ontwikkelen empathische vermogens. Deze denk- en handelwijzen worden toegepast in samenhang met de inhoud van de overige bouwstenen.

	1	2	3	4	5	6
Filosofie				voor het filosofieonderwijs en in alle bovenjaren wordt hier uitvoerig aan gewerkt.		
Novumdag	In alle jaren wordt tijdens novumdagen debat als leerinstrument ingezet om gezamenlijk actuele gebeurtenissen in een bepaalde context te bespreken.					
Novumuren				Het hele jaar door kunnen leerlingen zich inschrijven voor een novumband waar ze over actuele zaken debatteren en soms ook discussiëren.		
Anders	De GSA (Gender and Sexuality Alliance) is zeer actief op het Novum. Dit loopt door alle leerjaren heen.					
	Debat in de onderbouw: wekelijks debatteren leerlingen met interesse over allerlei actuele onderwerpen.			In de bovenbouw debatteren leerlingen met interesse doorgaans op woensdag in de vrije tijd over actuele zaken. Uit deze leerlingen komt het debatteam voort.		

Leerlingen leren kritisch denken, ethisch redeneren, communiceren en ontwikkelen empathische vermogens. Deze denk- en handelwijzen worden toegepast in samenhang met de inhoud van de overige bouwstenen.

Filosofieonderwijs is bij uitstek gericht op het ontwikkelen van kritische denkvaardigheden en ethisch redeneren. In het gehele programma (leerjaren vier, vijf en zes) wordt hier uitvoerig aan gewerkt.

GSA

Het Novum kent een actieve GSA (Gender and Sexuality Alliance). Zij organiseren onder andere jaarlijks de Paarse Vrijdag en proberen door het hele jaar heen aandacht te geven aan vrijheid op het gebied van gender en seksualiteit. Zie ook het onderdeel identiteit.

Debat

Debat speelt een belangrijke rol op het Novum. Het komt ook uitgebreid aan de orde bij democratische cultuur (3). Tijdens de lessen maatschappijleer en –wetenschap en Nederlands is debat een onderdeel van de les. Bij Nederlands ook van de eindtermen. Maar op het Novum wordt vooral buiten de lessen om veel aan debat gedaan. Het debatteam van de bovenbouw neemt daarin een centrale plek in, maar het aantal leerlingen dat regelmatig actief debatteert is veel groter. In de bovenbouw is een novumband waar leerlingen uit het vierde en het vijfde leerjaar vrijwillig aan deel kunnen nemen. Deze novumband wordt altijd druk bezocht en vaak doen ook leerlingen uit het zesde leerjaar mee wanneer ze in de gelegenheid zijn.

Het debatteam van de bovenbouw komt wekelijks bijeen op woensdagmiddag aan het einde van de dag. In de onderbouw wordt wekelijks één pauze opgeofferd om te debatteren. Hieraan doen tussen de twintig en dertig leerlingen mee.

De gangbare debatvorm is de Lagerhuisvorm. Een andere vorm waar het Novum aan mee doet is de parlementaire vorm. Doordat er niet echt iemand is binnen het Novum die zich daar stevig voor inzet, blijft de interesse in deze vorm nogal achter.

Debat is erg belangrijk voor alle facetten van burgerschap:

- leerlingen verdiepen zich in allerlei maatschappelijke vraagstukken;
- leerlingen leren in samenspraak maatschappelijke vraagstukken te bespreken;
- leerlingen leren begrijpen dat meningen over vraagstukken kunnen verschillen en dat het bespreken van deze verschillen de analyse van een vraagstuk kan verdiepen;
- het gesprek over alle onderdelen van burgerschap is de basis van alles. Burgerschap is immers het blijven openstaan voor en zoeken naar verbinding, zeker in tijden waarin de verschillen steeds meer benadrukt lijken te worden;
- leerlingen komen op een leuke en actieve manier in aanraking met maatschappelijke vraagstukken.

En verder

Wat kunnen we meer doen?

Hieronder enige suggesties van activiteiten die misschien een aanvulling vormen op het bovenstaande:

1. vooral proberen activiteiten zoals Movies that Matter en/of de IDFA op de agenda te zetten en te houden;
2. meer projecten gericht op actoren buiten de school, denk aan projecten in de buurt;
3. contact met minderjarige asielzoekers;
4. Meer aandacht voor de gevolgen van technologische ontwikkelingen voor de maatschappij;
5. aandacht voor de groeiende kloof tussen kansrijke en minder kansrijke inwoners van Nederland (en de Europese Unie).